

*"Περὶ τῆς ψαλτικῆς καὶ ἐκφωνητικῆς παραδόσεως
τῶν Οἴκων τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου",*

*ΜΟΥ.Σ.Α. Μουσικὸ περιοδικὸ
τῶν φοιτητῶν τοῦ Τμήματος Μουσικῶν Σπουδῶν Ἀθῆνας,
τεῦχος 10, Ἀθῆνα, Φεβρουάριος 2003, σσ. 20-25.*

Μουσ.Σ.Α.

ΜΟΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ
ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΑΘΗΝΑΣ

Τμήμα Μουσικών Σπουδών Ε.Κ.Π.Α.: 10 χρόνια λειτουργίας
 Τρία χρόνια για το **Μανώλη Καλομοίρη**
 21^ο Αιώνα
 ΕΣΜ - UNESCO
 ΕΜΗΝΙΚΟ ΒΡΑΒΕΙΟ ΜΟΥΣΙΚΗΣ 2003
 Για εορμηκευτές έργων έντεχνης ελληνικής μουσικής
Η Πνευματική Ιδιοκτησία στις Αρχές
 Soundtracks
 Diamanta Galas

ΑΘΗΝΑ ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2003

ΤΕΥΧΟΣ 10ο

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Επιστολή από την Συντακτική Επιτροπή..... σελ. 5

ΕΣΜ - UNESCO. ΕΛΛΗΝΙΚΟ
ΒΡΑΒΕΙΟ ΜΟΥΣΙΚΗΣ 2003 για
ερμηνευτές έργων έντεχνης
ελληνικής μουσικής ..... σελ. 6

Τμήμα Μουσικών Σπουδών Ε.Κ.Π.Α.:
10 χρόνια λειτουργίας
του Παναγιώτη Ε. Χατζημανωλάκη ..... σελ. 8

Περί της ψαλτικής και εκφωνητικής
παραδόσεως των Οίκων του
Ακάθιστου Ύμνου
Του Αχιλλέα Γ. Χαλδαιάκη ..... σελ. 20

Η Πνευματική Ιδιοκτησία στις Αρχές
του 21ου Αιώνα
Της Διονυσίας Καλλινίκου ..... σελ. 26

Τρία κείμενα για τον Μανώλη
Καλομοίρη με αφορμή το Διεθνές
Συνέδριο "Μανώλης Καλομοίρης
1883 - 1962). 40 χρόνια μετά..."
Της Θεοδώρας Τριανταφύλλου, της Ανδριάνας
Σουλελέ και της Πολυτίμης Τόλη..... σελ. 34

Ομιλία για την Αναγόρευση του κ. Ludwing Finscher
σε Επίτιμο Διδάκτωρ του Τμήματος Μουσικών Σπουδών
του Εθνικού και Καποδιστριακού
Πανεπιστημίου Αθηνών
Της Όλυ Φράγκου-Ψυχοπαίδη ..... σελ. 55

Λίγα λόγια για το... Ακορντεόν
Της Μαρίας Δελλής και της
Πολυξένης Τσελίγκα ..... σελ. 59

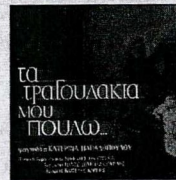
Συνέντευξη με τον Τενόρο
Βαγγέλη Χατζησίμο
Της Μαρίας Μακαρώνη ..... σελ. 68

Diamanta Galas: Η Ιέρεια της καταστροφής
Του Νίκου Καρακαλλάκη ..... σελ. 73

Υποκουλτούρες ως εικαστικά φαινόμενα
Της Αλίκης - Βασιλείας Τσίγκρη ..... σελ. 75

Ένας διαφορετικός Μουσικός Διάλογος
Της Ειρήνης Μανωλοπούλου ..... σελ. 88

Κρυπτόλεξο Μουσικής Ακουστικής
του Χαράλαμπου Χ. Σπυρίδη ..... σελ. 90

Κωνσταντίνος Ζαχαρόπουλος- Δάκρυα, Lacrime
Της Χριστίνας Τσιλιμίγκρα ..... σελ. 95

Συνεργασίες ..... σελ. 94

ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ

Soundtracks

Του Γιάννη Γεωργακόπουλου ..... σελ. 83

Μουσική Τεχνολογία
Του Σάββα Ρακιντζάκη ..... σελ. 91

Περὶ τῆς ψαλτικῆς καὶ ἐκφωνητικῆς παραδόσεως τῶν Οἰκῶν τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου*

*****

Τοῦ Ἀχιλλέως Γ. Χαλδαιάκη

Α΄

Σχετικὰ μὲ τὴν ψαλτικὴν παράδοση τῶν Οἰκῶν τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου, πρέπει κατ' ἀρχὰς νὰ ἐπισημανθεῖ ὅτι ὑπάρχει μιὰ ἐξαιρετικὰ εὐρεῖα βυζαντινὴ καὶ μεταβυζαντινὴ μουσικὴ παράδοση, καταγλαϊσμένη μὲ παμπληθεῖς, ἐκτενεῖς-ἐκτενεστάτες, καλοφωνικὲς συνθέσεις, θησαυρισμένες σὲ πολυπληθεῖς χειρόγραφους κώδικες, τὰ γνωστὰ *Οἰκηματάρια*, καὶ καταστρωμένες στὴν ἔκφανση τοῦ κοντακαριακοῦ μέλους τῆς παπαδικῆς μελοποιίας.

Συγκεκριμένα, κατὰ τὴ βυζαντινὴ περίοδο ἐντοπίζονται ἐνδιαφέρουσες μελοποιήσεις μεμονωμένων Οἰκῶν τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου, ἀπὸ τοὺς μελουργοὺς Μιχαὴλ Ἀνεώτη, Ἰωάννη Γλυκὺ, Νικηφόρο Ἡθικό, Ἰωάννη Κουκουζέλη, Ξένο Κορώνη, Ἰωάννη Τζακνόπουλο, Μανουὴλ Χρυσάφη, κυρίως, ὅμως, ἐκπονοῦνται οἱ δύο πρῶτες ἐπώνυμες μελοποιήσεις πλήρους τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου· ἡ περίφημη, ἡ ξακουστὴ καὶ πολυδιαδεδομένη σύνθεση Ἰωάννου τοῦ Κλαδᾶ, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐξίσου σημαντικὴ μελοποίηση Ἰωάννου ἱερέως τοῦ Πλουσιαδηνοῦ, τὴν ὁποία πρόσφατα ἀπεκάλυψε ἡ ἔρευνα.

Ὁμοιοτρόπως συνεχίζεται ἡ παράδοση καὶ κατὰ τὴ μεταβυζαντινὴ περίοδο, ὅπου καὶ πάλι ἀπαντοῦν εὐάριθμοι μελουργοί, ὅπως, γιὰ παράδειγμα, οἱ Παναγιώτης ὁ Νέος Χρυσάφης, Μπαλάσης ἱερεὺς καὶ νομοφύλαξ, Ἀντώνιος ἱερεὺς καὶ Οἰκονόμος, Πέτρος Μπερεκέτης, Πέτρος Πελοποννήσιος, Παρθένιος Μετεωρίτης, Δημήτριος Λῶτος, οἱ ὁποῖοι καταγίνονται μὲ τὴ μελοποίηση μεμονωμένων Οἰκῶν τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου. Τὸ μουσικολογικὸ, ὅμως, ἐνδιαφέρον μεταπίπτει εὐλόγα σὲ δύο ἀκόμη πλήρεις μελοποιήσεις τῶν εἰκοσιτεσσάρων Οἰκῶν τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου, ποὺ φιλοπονοῦνται, μάλιστα, σὲ περιφερειακὰ μουσικὰ κέντρα· τὴν Κρήτη καὶ τὴν Λάρισα. Ἡ ἀναφορὰ, βεβαίως, ἐδῶ γιὰ τὶς συνθέσεις Βενεδίκτου τοῦ Ἐπισκοποπούλου καὶ Ἀναστασίου τοῦ Ραψανιώτου ἀντιστοιχῶς.

Ἀπὸ τὴν ὀγκώδη αὐτὴ μελικὴ παραγωγή, μόνον ἡ σύνθεση Ἰωάννου λαμπαδαρίου τοῦ Κλαδᾶ ἀλλὰ καὶ ὀρισμένα ὁμοειδῆ ποιήματα τῶν Ἰωάννου Κουκουζέλη, Μανουὴλ Χρυσάφη, Μπαλασίου ἱερέως, Πέτρου Μπερεκέτη καὶ Πέτρου Πελοποννησίου παραδόθηκαν ἐξηγημένα στὴ Νέα Μέθοδο· τὸ σύνολο, πάντως, τῶν συγκεκριμένων συνθέσεων παραμένει -ἐκτὸς δύο ἐξαιρέσεων- ἀνέκδοτο. Πρόκειται, ἀναμφίβολα, περὶ πραγματικοῦ "μουσικοῦ θησαυροφυλακίου", ἀγνώστου δυστυχῶς στοὺς πολλοὺς, τὸ ὁποῖο, βεβαίως, μὲ ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον ἀπασχολεῖ τὴ σύγχρονη μουσικολογικὴ ἔρευνα. Καὶ πρέπει ἐδῶ νὰ ἐπισημανθεῖ ὅτι τὸ πολυπληθὲς σχετικὸ ὑλικὸ εἶναι πλέον εὐκόλα προσβάσιμο καὶ πρόσφορο γιὰ περαιτέρω μελέτη, χάρις στὴ λαμπρὴ διδακτορικὴ διατριβὴ τῆς νέας διδάκτορος τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κυρίας Φλώρας Κρητικοῦ, διατριβὴ ποὺ πρόσφατα ὑποβλήθηκε στὸ Τμῆμα Μουσικῶν Σπουδῶν καὶ ἀξιολογήθηκε ὡς ἀρίστη¹.

*. Παρέμβαση στὴ διημερίδα: *"Ἐκφωνητικὴ Σημειογραφία καὶ Πράξι"* (Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος - *Ἰδρυμα Βυζαντινῆς Μουσικολογίας*, Ἀθήναι, 9-11 Νοεμβρίου 2001), κατὰ τὴν δ' συνεδρία: *"Ἡ ἐκφωνητικὴ ἀπαγγελία τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου καὶ τοῦ Κοντακίου τῶν Χριστουγέννων"*.

¹. Βλ. Φλώρας Κρητικῆς, *Ὁ Ἀκάθιστος Ὑμνος στὴ βυζαντινὴ καὶ μεταβυζαντινὴ μελοποιία*, Ἀθήνα 2001 [ἀνέκδοτη μὲ τὴν εὐγενῆ παραχώρηση τῆς συγγραφῆς], ὅπου (καὶ κυρίως στίς σσ. 13-49, 83-89, 95-99 [χειρόγραφη παράδοση τῶν Οἰκηματαρίων], 110-162, 204-213 [μελικὴ παραγωγή βυζαντινῆς περιόδου (στίς σσ. 150-162 περὶ τῆς συνθέσεως Ἰωάννου τοῦ Πλουσιαδηνοῦ)], 163-191, 214-219 [μελικὴ παραγωγή μεταβυζαντινῆς περιόδου] καὶ 192-200 [ἐξηγήσεις]) ἀναπτύσσονται ἐκτενέστερα, ὑποστηριγμένα καὶ μὲ τὴν ἀπαραίτητη βιβλιογραφικὴ τεκμηρίωση, ὅσα πολὺ συνοπτικὰ ἐξετέθησαν ἀνωτέρω. Νὰ προστεθεῖ μόνον ἐδῶ ὅτι τὶς μνημονευθεῖσες δύο ἐξαιρέσεις ἐκτενέστερων Οἰκῶν τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου στοιχειοθετοῦν οἱ Οἰκοὶ: *Σῶσαι θέλων τὸν κόσμον* Ἰωάννου τοῦ Κλαδᾶ (τὸν ὁποῖο δημοσίευσε ὁ Γρ. Θ. Στάθης,

Ἀπὸ τὰ ἀδρομερῶς ἐκτεθέντα ἐδῶ δεδομένα τῆς περὶ τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου βυζαντινῆς καὶ μεταβυζαντινῆς μουσικῆς παραδόσεως ἔχω προσωπικῶς τὴν πεποίθησιν ὅτι δύο καίρια καὶ οὐσιαστικὰ στοιχεῖα μεταλαμπαδεύονται ἀβίαστα στὴν ἀντίστοιχη σύγχρονη μουσικὴ κατάσταση καὶ κανοναρχοῦν ὄχι μόνον τὸ μέτρο τῆς εὐθύνης μας ἔναντι τῶν προγενεστέρων ἀλλὰ καὶ τὴν ἐνδεδειγμένη σήμερα μελικὴ συμπεριφορὰ μας:

* 1 *

Ἐν πρώτοις τὸ ἦθος ἢ φρόνησις, ἢ σύνεσις καὶ κυρίως ἡ γνῶσις, ὡς ἀρετὲς ποὺ διέκριναν συλλήβδην τοὺς μνημονευθέντες μελουργοὺς εἶναι ἰδιαίτερα διδακτικά, ἐγγενῆ ἢ ἐπίκτητα, χαρίσματα γιὰ τοὺς συγχρόνους ἱερεῖς καὶ ψάλτες. Γιὰ νὰ περιγραφεῖ καὶ κατανοηθεῖ αὐτὸ τὸ ἰδιαίτερο ἦθος εἶναι χρήσιμες ἐδῶ ὀρισμένες μαρτυρίες ἔτσι, γιὰ παράδειγμα, σχετικὰ μὲ τὴν πρώτη περίοδο τῆς περὶ τὸν Ἀκάθιστο Ὑμνο μελικῆς δραστηριότητος, ἐνδεικτικὴ καὶ πολυσήμαντη εἶναι ἡ ἀκόλουθη παρατήρησις τοῦ βυζαντινοῦ μαῖστορος Μανουὴλ Δούκα λαμπαδαρίου τοῦ Χρυσάφη, καταγεγραμμένη στὴ γνωστὴ θεωρητικὴ συγγραφὴ του:

*"Τῶν οἴκων δέ γε πρῶτος ποιητῆς ὁ Ἀνεώτης ὑπῆρξε καὶ δεύτερος ὁ Γλυκὺς, τὸν Ἀνεώτην μιμούμενος ἔπειτα τρίτος ὁ Ἡθικὸς ὀνομαζόμενος, ὡς διδασκάλους ἐπόμενος τοῖς προειρημένοις δυσὶν καὶ μετὰ πάντας αὐτοὺς ὁ χαριτώννυμος Κουκουζέλης, ὃς εἰ καὶ μέγας τῷ ὄντι διδάσκαλος ἦν καὶ οὐδενὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ παραχωρεῖν εἶχε τῆς ἐπιστήμης, εἶπετο δ' οὖν ὁμῶς κατ' ἴχνος αὐτοῖς καὶ οὐδέν τι τῶν ἐκείνοις δοξάντων καὶ δοκιμασθέντων καλῶς δεῖν ᾤετο καινοτομεῖν. διὸ οὐδὲ ἐκαινοτόμει. ὁ δὲ λαμπαδάριος Ἰωάννης, τούτων ὕστερος ὦν καὶ κατ' οὐδὲν ἐλαττούμενος τῶν προτέρων, καὶ αὐταῖς λέξεσι γράφων ἰδίᾳ χειρὶ, ἔφη Ἀκάθιστος ποιηθεῖσα παρ' ἐμοῦ Ἰωάννου λαμπαδαρίου τοῦ Κλαδά, μιμούμενη κατὰ τὸ δυνατὸν τὴν παλαιὰν ἀκάθιστον. καὶ οὐκ ἠσχύνετο γράφων οὕτως, εἰ μὴ μᾶλλον καὶ ἐσεμνύνετο καὶ τοῖς λοιποῖς ὥσπερ ἐνομοθέτει διὰ τοῦ κατ' αὐτὸν ὑποδείγματος τοῦ τῶν παλαιότερων ζήλου μηδὲ ἔξιστασθαι, μηδὲ καινοτομεῖν τι παρὰ τὰ καθάπαξ δόξαντα καλῶς ἔχειν αὐτοῖς"*².

Ἡ καταλογογράφησις τῶν χειρογράφων βυζαντινῆς μουσικῆς τοῦ Ἁγίου Ὄρους [...], Ἀθήναι 1973, σσ. ιθ'-λζ' τοῦ προσαρτήματος) καὶ Ξένον τόκον ἰδόντες Πέτρου λαμπαδαρίου τοῦ Πελοποννησίου (ὁ ὁποῖος κατὰ μὲν τὴν ἐξήγησιν Γρηγορίου τοῦ Πρωτοψάλτου δημοσιεύθηκε στὴν περίφημη μουσικὴ ἔκδοσις Πανδέκτη τῆς ἱερᾶς ἐκκλησιαστικῆς ὑμνωδίας τοῦ ὄλου ἐνιαυτοῦ, ἐκδοθεῖσα ὑπὸ Ἰωάννου λαμπαδαρίου καὶ Στεφάνου Α' Δομεστίκου τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, τόμος 3, περιέχων τὰ μέγιστα μαθήματα τῆς τε Παλαδικῆς καὶ τοῦ Μαθηματαρίου, ἐν Κωνσταντινουπόλει αἰωνα' [1851], σσ. 268-283, κατὰ δὲ μία νεώτερη ἐξήγησις τοῦ διδασκάλου Σίμωνος Καρά καταχωρίσθηκε στὶς ἀκόλουθες μουσικῆς ἐκδόσεις Σύλλογος πρὸς διάδοσιν τῆς Ἐθνικῆς Μουσικῆς. Πανομοιότυπος ἐκδόσις ἔργων τοῦ διδασκάλου τῆς Ἐθνικῆς Μουσικῆς Σίμωνος Ἰ. Καρά. Σειρὰ πρώτη. Βυζαντινὴ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ. 1. Ἀκολουθία τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου, Ἀθήναι 1994, σσ. 286-323 [ἔπου, στὴ σ. 286, καὶ ἡ ὑποσελίδια σημείωσις τοῦ Καρά: "ἐξήγησα ἐν παραβολῇ πρὸς τὸν ὑπ' ἀρ. 31 κώδικά μου, ἰδιόχειρον Πέτρου Πρωτοψάλτου"] καὶ Σύλλογος πρὸς διάδοσιν τῆς Ἐθνικῆς Μουσικῆς, Σίμωνος Ἰ. Καρά, Ἡ ἀκολουθία τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου, Ἀθήναι 1999, σσ. 123-139 [στὴν πρώτη ἔκδοσις ὁ Οἶκος παρατίθεται μετὰ διπλῆς συνηχητικῆς γραμμῆς, ἐνῶ στὴ δεύτερη σὲ ἀπλῆ μουσικὴ γραφῆ]). Πρόσφατα κυκλοφορήθηκε καὶ ὁ Οἶκος Ψάλλοντές σου τὸν τόκον Πέτρου μελωδοῦ τοῦ Μπερεκέτη, ὑπὸ τὴ γενικὴ ἐπιμέλεια τοῦ Μανόλη Κ. Χατζηγιακουμῆ, Μνημεῖα ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Σῶμα πρῶτο. Ὀκτῆχα μέλη καὶ συστήματα. Τόμος III. 5 & 6 Ψάλλοντές σου τὸν τόκον Πέτρου Μπερεκέτη (ἀκμὴ 1680-1710), Ἀθήνα 2001, ὅπου στοὺς μὲν δύο ψηφιακοὺς δίσκους τῆς ἐκδόσεως τὸν Οἶκο ψάλλουν οἱ Ἁγιορεῖτες μοναχοὶ Ἀντίπας καὶ Ἀμφιλόχιος, στὸ δὲ συνοδευτικὸ αὐτῆς βιβλίδιο καταχωρίζονται, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, μουσικολογικὰ σχόλια γιὰ τὸ μέλος (σσ. 13-28), καθὼς καὶ πλῆρες τὸ μουσικὸ κείμενο τῆς ἐν λόγῳ συνθέσεως (σσ. 37-116) ἀπὸ τὸν κώδικα ΕΒΕ-ΜΠΤ 754, φφ. 285ν-305ν.

². Βλ. Μανουὴλ τοῦ λαμπαδαρίου καὶ Χρυσάφη, "Περὶ τῶν ἐνθεωρουμένων τῆ ψαλτικῆ τέχνης καὶ ὧν φρονοῦσι κακῶς τινες περὶ αὐτῶν", στὴν κριτικὴ ἔκδοσις τοῦ Dimitri E. Conomos, *The treatise of Manuel Chrysaphes the lampadarios: on the theory of the art of chanting and on certain erroneoys views that some hold about it* (Mount Athos, Iviron Monastery MS 1120 [July, 1458]). (*Corpus scriptorum de re musica II*), Wien 1985, σ. 44, στ. 143-160.

Ίδιαίτερα εϋγλωττη εἶναι, ὁμοίως, καὶ ἡ ἀρκτική ἀναγραφή τῆς συνθέσεως τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου Ἰωάννου ἱερέως τοῦ Πλουσιαδηνοῦ, ὅπως παραδίδεται στὸν μοναδικό, πρὸς τὸ παρὸν γνωστό, κώδικα ποὺ μᾶς γνωρίζει τὸ συγκεκριμένο ποίημα:

Ἀκάθιστος ἀκολουθία ψαλλομένη τῆς Γ' τῆς Ε' ἐβδομάδος τῆς ἀγίας καὶ μεγάλης Τεσσαρακοστῆς καὶ Μαρτίου ταῖς κε' εἰς τὸν Εὐαγγελισμὸν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου πονηθεὶς παρὰ κυροῦ Ἰωάννου ἱερέως τοῦ Πλουσιαδηνοῦ ἄρχοντος τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ πρωτοπαπᾶ τῆς περιωνύμου τῶν νήσων Κρήτης. Μὴ νομισάτω τις ὅτι καταφρονοῦντες τοὺς παλαιοὺς ἐκείνους καὶ μακαρίους ἄνδρας ἐποιήσαμεν τοὺς οἴκους τούτους, ἐπειδὴ παρ' ἐκείνων πεποιήνται καὶ κάλλιστα καὶ γὰρ ἄδειαν ἕκαστος ἔχει μόνον εἰ δύνατο ποιεῖν ὅπερ βούλεται. ὥσπερ εὐρίσκομεν τῶν παλαιῶν τὸ αὐτὸ ἕκαστον διαφόρως ποιήσαντα ὡς τὸ Ἴνα τί καὶ Κορώνης καὶ Κουκουζέλης καὶ τὸ Ἀκατάληπτόν ἐστι καὶ Κουκουζέλης καὶ λαμπαδάριος καὶ ἄλλα πλεῖστα. ἄλλο τι ἐν τοῖς παλαιοῖς οἴκοις δύο τινά εἰσι πρῶτον ὅτι ἐκεῖνοι τεχνικότερως καὶ ἀκριβεστέρως ποιῆσαι βουλόμενοι ἀπέτυχον τοῦ ἠδέος τῆς ἀκροάσεως δεύτερον ὅτι οὐ πάντα τὰ γράμματα τῶν οἴκων ἐποίησαν ὅθεν ἡμεῖς τῇ ὁμαλῇ καὶ ἠπία θέσει διὰ τὸ ἡδονικὸν τῆς ἀκροάσεως μελουργήσαντες, καὶ πάντα τὰ γράμματα ἐποιήσαμεν³.

Ὑπὸ τοῦ ἰδίου πνεύματος διακατέχεται, τέλος, καὶ ὁ Βενέδικτος Ἐπισκοπόπουλος ἰδοὺ πῶς περιγράφεται ἡ ἔγνοια καὶ τὸ μέλημα ποὺ τὸν ὀδήγησε στὴν ἐκ νέου μελοποίηση τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου, στὸν μοναδικό, πρὸς τὸ παρὸν καὶ πάλι γνωστό, ἀγιορειτικὸ κώδικα ποὺ διέσωσε τὴ συγκεκριμένη σύνθεση:

Κυροῦ Βενεδίκτου τοῦ Ἐπισκοποπούλου οἱ εἰκοσιτέσσαρες οἴκοι τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, ποιηθέντες παρὰ τινων παλαιῶν διδασκάλων ἐντέχνως καὶ μεθοδικῶς, πλὴν δὲ εἰς πλάτος, καὶ διὰ τοῦτο οἱ νῦν οὐ ψάλλουσιν τούτους λέγω δὲ διὰ ραθυμίαν, ἕτεροι πάλιν διὰ ἀπραξίαν (τοσοῦτον παρὰ πάντων ἀργῶσι). Ἔδοξε γοῦν κάμοι ἵνα μὴ ἀνερέγητοι μείνωσι εἰς τὸ ἐξῆς, παρὰ τινων εὐλαβῶν, εἰς δόξαν αὐτῆς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, ἀλλὰ μᾶλλον ψάλλεσθαι, Βενεδίκτῳ πρεσβυτέρῳ τῷ Ἐπισκοποπούλῳ συνθέσαι καὶ γράψαι ὡς ἐν βραχεῖ ἐπακολουθῶν τὰς ἐκείνων μεθόδους, καὶ τοῦτο οὐ καταφρονῶν ἐκείνους, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπαινῶν καὶ μακαρίζων τὰ πλεῖστα⁴.

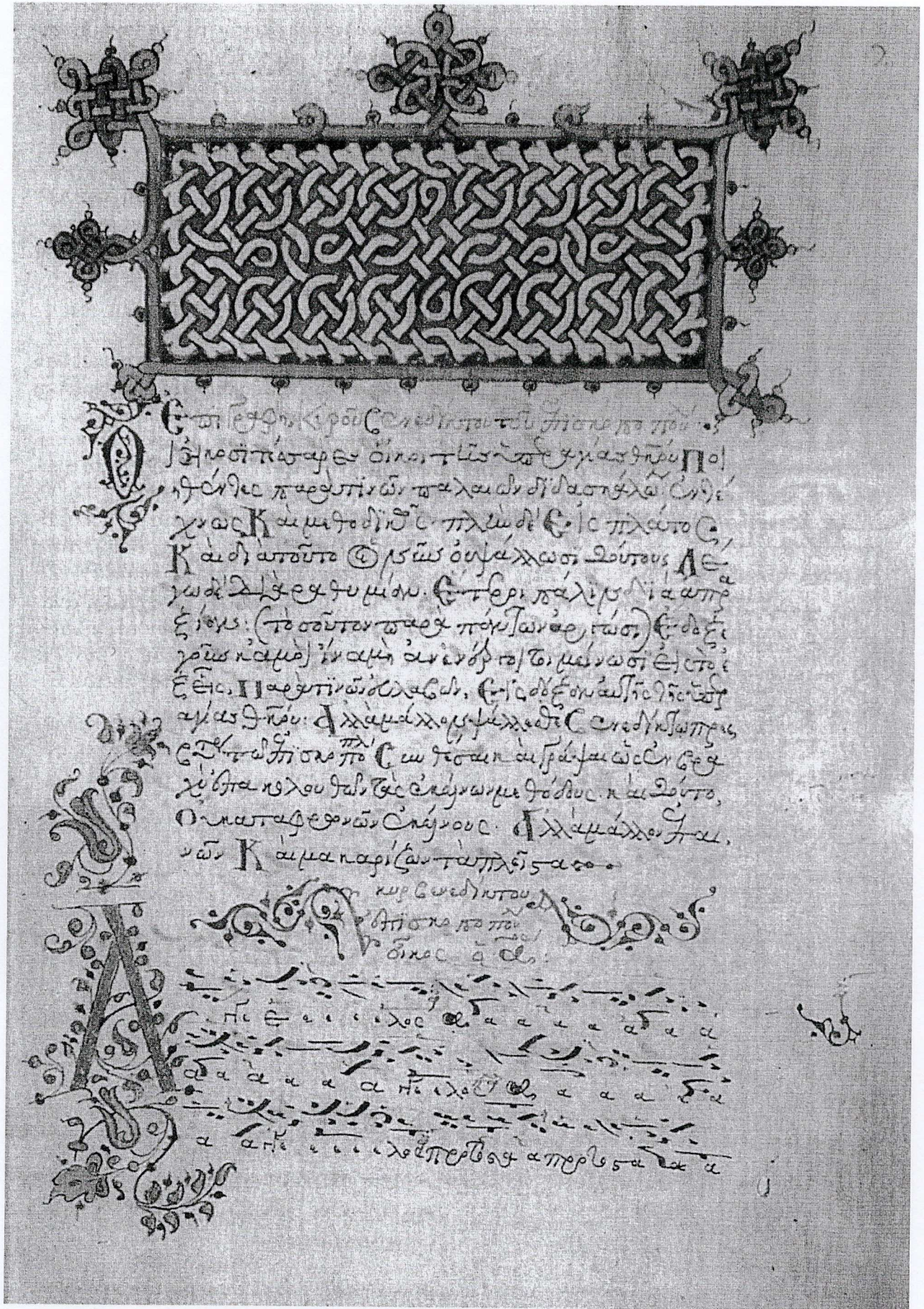
Ἐάν, λοιπόν, ἓνας μελουργὸς τοῦ διαμετρήματος τοῦ Κουκουζέλη "οὐδόλως ἐκαινοτόμει", ἐὰν ὁ μὲν Ἰωάννης ὁ Κλαδᾶς "οὐκ ἠσχύνετο εἰ μὴ μᾶλλον καὶ ἐσεμνύνετο" μιμούμενος τοὺς παλαιότερους διδασκάλους, ὁ δὲ Βενέδικτος Ἐπισκοπόπουλος "ἐπηκολούθει καὶ οὐ κατεφρόνει τὰς ἐκείνων μεθόδους" καὶ ἐάν, τέλος, ὁ Πλουσιαδηνὸς "ἀπολογεῖται" σχεδὸν γιὰ τὴν ἰδική του νέα μελοποίηση, σημειώνοντας ἐναγωνίως: "μὴ νομισάτω τις ὅτι καταφρονῶ τοὺς παλαιοὺς ἐκείνους καὶ μακαρίους ἄνδρας", ἀντιλαμβανόμεστε συνεκδοχικὰ ποιά πρέπει νὰ εἶναι σήμερα ἡ δική μας στάση.

* 2 *

Μιὰ δεύτερη χρησιμώτατη μουσικὴ πληροφορία ποὺ ἀντλοῦμε ἀπὸ τὴν ὄλη παραδδοση τοῦ μέλους τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου ἀναφέρεται στὸν ἦχο κατὰ τὸν ὁποῖο παραδίδονται μελοποιημένες οἱ παντοῖες καλοφωνικὲς συνθέσεις τῶν Οἴκων. Προσεκτικὴ παρατήρηση τοῦ συνόλου τῶν ὑφισταμένων ποιημάτων μᾶς πείθει ὅτι ὁ ἦχος ποὺ σαφῶς ὑπερτερεῖ εἶναι ὁ τέταρτος, στὶς ποικίλες του ἐκδοχῆς αἴφνης, σὲ ἦχο πλάγιο τοῦ τετάρτου μελοποιεῖται σταθερά (ἐκτὸς δύο ἐξαιρέσεων) τὸ προοίμιο τοῦ κοντακίου τὸ

³. Βλ. Σινᾶ 1575, φφ. 4r-4v.

⁴. Βλ. Κουτλουμουσίου 448, φ. 2r.

Κώδιξ Κουτλουμουσίου 448, φ.2r
Ἡ ἀρχὴ τοῦ Ἀκάθιστου Βενεδίκτου τοῦ Ἐπισκοποπούλου

γνωστό· Τῆ Ὑπερμάχῳ στρατηγῶ τὰ νικητήρια γενικώτερα, ὅμως, στὴ διατονικὴ του μορφῆ, ὡς κύριος ἢ πλάγιος, ἀλλὰ καὶ στὴ χρωματικὴ του ἐκδοχῆ, ὑπὸ τὸ χρῶμα τοῦ δέματος τοῦ νενανῶ, ὁ τέταρτος χαρακτηρίζει τὶς περισσότερες συνθέσεις τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου, ὡς ὁ κατ' ἐξοχίην, ἄλλωστε, "θεοτοκίος" ἦχος⁵.

Β'

Ἡ σύγχρονη (ἐκφωνητικὴ πλέον καὶ ὄχι ψαλτικὴ) μουσικὴ παράδοση τῶν Οἴκων τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου εἶναι γνωστὴ καὶ οἰκεία σὲ ὅλους μας καί, καθὼς θὰ ἀποτελέσει τὸ ἀντικείμενο τῆς συζητήσεως ποὺ στὴ συνέχεια προσδοκᾶται νὰ διεξαχθεῖ, ἡ παροῦσα προοιμιακὴ τοποθέτηση θὰ περιορισθεῖ σὲ γενικὲς μόνον ἐπισημάνσεις.

* 1 *

Προξενεῖ, κατ' ἀρχάς, ἰσχυρὴ ἐντύπωση τὸ γεγονὸς ὅτι ὅσοι κατὰ τὸ παρελθὸν ἀσχολήθηκαν μουσικολογικὰ μὲ τὸ συγκεκριμένο θέμα σκιαγράφησαν τὴν ὑφισταμένη κατάσταση μὲ τὰ πλέον μελανὰ χρῶματα: "νέον ὕφος καὶ νέα ἦθη μουσικὰ τείνουν ν' ἀφανίσουν τὴν παλαιὰν ἐμμελῆ ἀπαγγελίαν τῆς Ἐκκλησίας μας, δημιουργοῦντα κνκεῶνα ἀκουσμάτων, μὴ συμβάλλοντα εἰς τὴν μουσικὴν ἐνότητα ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ λατρείᾳ", ἔγραψε σχετικὰ ὁ μακαριστὸς διδάσκαλος Σίμων Καράς⁶, ἐνῶ ὁ καθηγητὴς Γρ. Θ. Στάθης παρατήρησε παρεμφερῶς ὅτι "ἡ μελικὴ ἐπιτήδευση καὶ ἡ ποικιλία τῶν κλιμάκων στὶς ὁποῖες ψαλμωδεῖται [ὁ Ἀκάθιστος] ἀπ' τὴ πλειονότητα τῶν κληρικῶν στοὺς ναοὺς τῆς Ἑλλάδος, ὀδηγοῦν σὲ ὑπερβολὲς καὶ ἀπομακρύνουν ἀπ' τὴ σεμνὴ ἀπαγγελία τῶν οἴκων"⁷. Τέλος, ὁ καθηγητὴς Ἀντώνιος Ἀλυγιζάκης, σὲ πρόσφατη σχετικὴ ἀνακοίνωσή του, ὁμιλεῖ γιὰ τὴν "ἀσυδοσία τῆς μουσικῆς ἐκφώνησης τῶν οἴκων τοῦ ἀκαθίστου ὕμνου καὶ τῶν ἐφυμνίων του "Χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε" καὶ "Ἀλληλούια" [πού] ἐγείρει προβληματισμὸ γιὰ τὸν θεολογικὸ χαρακτῆρα καὶ τὴν αἰσθητικὴ τῆς λειτουργικῆς μουσικῆς"⁸.

⁵. Αναλυτικὴ καταγραφή τῶν ἠχων κατὰ τοὺς ὁποίους ἔχουν διαχρονικὰ μελοποιηθεῖ οἱ Οἴκοι τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου βλ. στὴ μνημονευθεῖσα διατριβὴ τῆς Φλώρας Κρητικῆς, κυρίως σσ. 113-191 καὶ 220-223. Ἄς διευκρινισθεῖ, εἰδικώτερα, ἐδῶ ὅτι οἱ ἀνωτέρω ἐπισημανθεῖσες δύο ἐξαιρέσεις τοῦ γενικοῦ κανόνος τῆς εἰς ἦχον πλ. δ' μελοποιήσεως τοῦ προοίμιου· Τῆ Ὑπερμάχῳ..., καταγράφονται μὲν κατὰ τὸ β' ἡμισυ τοῦ ιη' αἰῶνος, πρῶτον ἀπὸ τὸν ἱερομόναχο Παρθένιο τὸν Μετεωρίτη (ὁ ὁποῖος παραδίδει σύνθεση σὲ ἦχο α') καὶ δευτέρον ἀπὸ τὸν Ἀναστάσιο Ραψανιώτη (ὁ ὁποῖος μελοποίησε τὸ ἐν λόγῳ προοίμιον σὲ ἦχο βαρὺ). Ἀντίθετα ἀπὸ τὴ σύνθεση Ἀναστασίου τοῦ Ραψανιώτου (ἡ ὁποία παραμένει ἀνεξήγητη στὴ Νέα Μέθοδος καί, βεβαίως, ἀνέκδοτη), ἡ ἀντίστοιχη Παρθενίου τοῦ Μετεωρίτου ἐξηγήθηκε, πρὸ δεκαετίας περίπου, ἀπὸ τὸν Γρ. Θ. Στάθην καὶ δημοσιεύθηκε, μάλιστα, σὲ ὀκτώ (α'-η') σελίδες, παρέμβλητες στὴν ἀκόλουθη ἐκδόση· Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἰδρυμα Βυζαντινῆς Μουσικολογίας, Πρόγραμμα. Ἡ μουσικολογικὴ σπουδῆ, Παρθένιος ἱερομόναχος Μετεωρίτης (δ' τέταρτο ΙΗ' αἰῶνος) ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του, Παρασκευὴ 12 Νοεμβρίου 1993, 7.30-9.00 τὸ βράδι, Μεγάλῃ Αἴθουσα Τελετῶν Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Κεντρικὸν Κτίριον-Προπύλαια. Σημειῶνω ἐπιπροσθέτως, γιὰ τὴν ἰστορία τοῦ πράγματος, ὅτι στὸν πρῶτο τόμο τῆς μουσικῆς ἐκδόσεως Πανδέκτη τῆς ἱεράς ἐκκλησιαστικῆς ὕμνωδίας τοῦ ὄλου ἐνιαυτοῦ [...], ἐν Κωνσταντινουπόλει αἰων' [1850], σσ. 392-406, δημοσιεύεται ἐπίσης τὸ προοίμιον Τῆ Ὑπερμάχῳ... τῆς Ἀκαθίστου ἀκολουθίας Ἰωάννου τοῦ Κλαδά (ἐκεῖθεν ἀναδημοσιεύθηκε καὶ στὸ τῶν ἐκδόσεων Βασιλείου Ρηγοπούλου-β' τεῦχος τοῦ α' τόμου τοῦ Ταμείου Ἀνθολογίας, Θεσσαλονίκη 1980, σσ. 513-527).

⁶. Βλ. Σίμωνος Καρά, κείμενο στὸ ὀπισθόφυλλον τοῦ δίσκου βινυλίου τοῦ Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῆς Ἐθνικῆς Μουσικῆς Ἡ ἀκολουθία τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου, SDNM 107 [1974].

⁷. Βλ. Γρ. Θ. Στάθην, κείμενο στὸ φυλλάδιον τοῦ διπλοῦ δίσκου βινυλίου τοῦ Ἑλληνικοῦ Πολιτιστικοῦ Κέντρου Λονδίνου Ὁ Ἀκάθιστος Ὑμνος καὶ ἡ Σταυροπροσκύνηση. Ἡ Γ' Στάσις τῶν Χαιρετισμῶν στὴν Παναγία τῶν Βλαχερνῶν καὶ ἡ Σταυροπροσκύνηση στὸν πάνσεπτον πατριαρχικὸ ναὸ στὴν Κωνσταντινούπολη, ΟΠΚ 106/107 [1984], σ. 8.

⁸. Βλ. Ἀντωνίου Ε. Ἀλυγιζάκη, "Ἡ ἐκφωνητικὴ ψαλτικὴ πράξις τὰ "χῦμα" καὶ τὰ "ἐκφώνως" ἀναγνώσματα", Θεωρία καὶ Πράξις τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης. Πρακτικὰ Α' Πανελληνίου Συνεδρίου Ψαλτικῆς Τέχνης (Ἀθήνα, 3-5 Νοεμβρίου 2000), Ἀθήνα 2001, σ. 97.

* 2 *

Εἶναι, νομίζω, προφανές ὅτι οἱ εὐθύνες προβάλλουν ἀμφοτέρωθεν ἐκ μέρους τῶν κληρικῶν μας, καὶ δὴ τῶν μουσικολογιωτάτων, οἱ περισσότεροι τῶν ὁποίων δὲν ἀπαγγέλλουν ἀλλὰ ψάλλουν τοὺς Οἴκους τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου καὶ μᾶς παρωθοῦν ἐνίοτε νὰ παραφράσουμε τὰ λόγια ἐκεῖνα μὲ τὰ ὁποῖα ὁ Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης ἐπισφραγίζει τὴν ἄκρως χαριτωμένη σκιαγράφηση τῆς μορφῆς τοῦ κυρ Ἀλεξανδρῆ τοῦ ψάλτου: "προκριτωτέρα ἢ ἀμουσία τῆς δοκησιμουσίας"⁹. Ἀλλὰ καὶ ἐκ μέρους τῶν ψαλτῶν μας, ὁ ὑπερβάλλον ζῆλος τῶν ὁποίων τοὺς ὀδηγεῖ ὄχι μόνον σὲ μελικὲς ἐκτροπὲς ἐπὶ συγκεκριμένων σημείων τοῦ προσαλλομένου κανόνος Ἰωσήφ τοῦ ὕμνογράφου, ἀλλὰ κυρίως σὲ παραχάραξη τοῦ παραδεδομένου μέλους τῶν ἐφυμνίων *Χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε καὶ Ἀλληλούια*, μὲ τὴν ἐπιβολὴ ὑπερβολικῶν καὶ ἐξωγενῶν μουσικῶν ψιμμυθίων, χάριν φωνητικῆς ἐπιδείξεως καὶ ἐντυπωσιασμοῦ. Ὁ λόγος ἐδῶ θὰ ἦταν δυνατὸν νὰ τεκμηριωθεῖ μὲ πληθώρα παραπομπῶν στὶς παμπληθεῖς σχετικὲς ἐκδόσεις, δηλαδὴ μουσικὰ βιβλία, κασέτες, δίσκους βινυλίου καὶ ψηφιακοὺς δίσκους ἐπὶ τοῦ παρόντος, πάντως, παρακάμπω αὐτὸ τὸ ἐγχείρημα.

***

Ἰδού, λοιπόν, ὀρισμένα θέματα πρὸς συζήτηση καὶ περαιτέρω προβληματισμὸς σὲ κάθε περίπτωση, τὸ ζητούμενο δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὴν τοποθέτηση τῆς ἀκολουθίας τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου στὶς ὀρθὲς μουσικολογικὲς βάσεις της, ποὺ διακρίνουν τὸ ψαλτικὸ ἀπὸ τὸ ἐκφωνητικὸ τμήμα της ἢ σαφῆς ψαλμώδηση τοῦ κανόνος κατὰ σύντομο ἢ ἀργὸ εἰρμολογικὸ μέλος ποὺ καθορίζεται συγκεκριμένα ἀπὸ τοὺς δεδομένους εἰρμούς, καταστέφεται ἀπὸ τὸ ἀργὸ παπαδικό-κοντακαριακὸ μέλος τοῦ προοιμίου *Τῆ Ὑπερμάχῳ*, τῆ μόνη οὐσιαστικὰ ἀνάμνηση-ἀπόηχο τῆς παλαιᾶς μουσικῆς παραδόσεως τοῦ εἴδους ἢ λιτὴ καὶ ἀνεπιτήδευτη ἐμμελὴς ἀπαγγελία τῶν Οἴκων τοῦ Ἀκαθίστου (καὶ τῶν εὐχῶν *Ἄσπιλε-Καὶ* δὸς ἐὰν ἡ ἀκολουθία τελεῖται, ὡς συνήθως, μετὰ Ἀποδείπνου) στὸ δεύτερο μέρος τῆς ἀκολουθίας, ὑποκρουομένη ἀπὸ τὰ ἀπέριττα ἀνακλώμενα ἐφύμνια, ἱκανοποιεῖ -ἀδέσμευτη ἀπὸ ὁποιαδήποτε μελικὴ ἐξάρτηση- τὸν πόθο πρὸς ἀνάμνηση τῆς Θεοτόκου, κατὰ τὸ γεγραμμένο: "*Σῶν ἐφυμνίων κόρος οὐ προσγίγνεται πιστοῖς τοῖς εὐαγέσι, κόρη πάνσεμνε τὸν πόθον πόθος ἄλλος διαδέχεται, πρὸς αἴνεσίν σου, μήτερ, Λόγου ἄλοχε*"¹⁰.

⁹ Πρβλ. Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη, "Στὸ Χριστὸ στὸ Κάστρο", εἰς Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη, *Ἄπαντα* (κριτικὴ ἐκδόση Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος), τόμος δεύτερος, Ἀθήνα 1989, σ. 295.

¹⁰ Βλ. Θεοτοκάριον, ἥτοι ᾠδαὶ καὶ ὕμνοι πρὸς τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον καὶ Ἀειπάρθενον Μαρίαν, ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Πενταπόλεως Νεκταρίου, Διευθυντοῦ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ῥιζαρείου Σχολῆς, ἐκδοσις δευτέρα ἐπιτηρημένη, ἐν Ἀθήναις 1907, σ. 144, ὕμνος οἶ', "*Εἰς τὴν Πανύμνητον Κόρην*".